

EN AV AKTÖRERNA

**KVALITETSKRITERIER FÖR VERKSAMHET
SOM FRÄMJAR DELAKTIGHET OCH
SYSSELSÄTTNING**

**KVANK:S DELEGATION FÖR DAG-
OCH ARBETSVERKSAMHET**

EN AV AKTÖRERNA

**KVALITETSKRITERIER FÖR VERKSAMHET
SOM FRÄMJAR DELAKTIGHET OCH
SYSSELSÄTTNING**

**KVANK:S DELEGATION FÖR DAG-
OCH ARBETSVERKSAMHET**

UTGIVARE: Kehitysvammaliitto ry och KVANK

Kehitysvammaliitto ry, Spannmålsvägen 4 A, 00700 Helsingfors
Tel. 09 348 090, www.kehitysvammaliitto.fi

REDAKTÖR OCH FOTOGRAF: Marjaana Roponen

ORIGINALVERK: Yksi tekijöistä – Osallisuutta ja
työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit

ÖVERSÄTTNING FRÅN FINSKA TILL SVENSKA: Hilve Sandblom och
Annika Lahtinen / Expert- och utvecklingscentret, Kårkulla samkommun

LAYOUT OCH PÄRMBILD: Panu Koski

TRYCKERI: Arkmedia

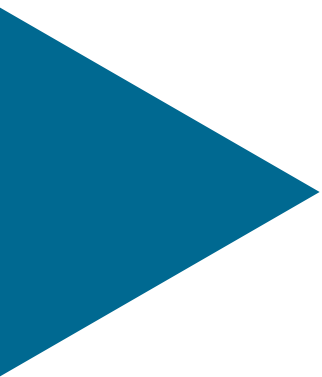
ISBN 978-951-580-686-4 (hft.)

ISBN 978-951-580-687-1 (pdf)

© **2017** Kehitysvammaliitto ry och KVANK

INNEHÅLL

- 7..... **FÖRORD**
- 9..... **KVALITETSKRITERIER**
- 11..... **INLEDNING**
- 11..... Bakgrund till kvalitetskriterierna
- 11..... Beredning av kvalitetskriterierna
- 12..... Syftet med kvalitetskriterierna
- 17..... **IMPLEMENTERING AV DE NYA KVALITETSKRITERIerna MED HJÄLP AV MEMORYSPEL**
- 17..... Det behövs stöd för att förstå vad kriterierna innebär
- 18..... Från vårdare till möjliggörare
- 19..... Bildkort stöder samtalet
- 19..... Med hjälp av memoryspel mot det egna livet
- 21..... **ANVÄNDNING AV BILDMATTOR STÄRKER PÅ ETT ÄKTA SÄTT VALMÖJLIGHETERNA**
- 22..... Bildmattan stärker självbestämmande
- 22..... Det är svårt att välja mellan två bilder
- 23..... Sällskapet påverkar mera än det vad man gör
- 23..... Alla förbinder sig till bildmattan
- 27..... **NEO – OMAPOLKU HAR HJÄLPT NOORA ATT KÄNNA SIG HEMMA I TAMMERFORS**
- 27..... Egen plan motiverar
- 28..... Den egna stigen är alltid individuell
- 28..... Arbete i verkstaden förbättrar uttrycksförmågan
- 29..... Mot nya erfarenheter
- 31..... **ANDELSLAGSTRÄNING HAR GETT INSIKT TILL ETT NYTT TANKESÄTT**
- 31..... Det behövs nya jobb
- 32.....Handledningen väckte nya idéer
- 33..... Ansvar ökar motivation
- 33..... Att lära sig nytt är betydelsefullt
- 37..... **BESKRIVNING AV KVALITETSKRITERIerna**
- 37..... 1. Stöd för att göra val och planer
- 38..... 2. Stöd vid förändringar och övergångsfaser
- 39..... 3. Stöd att bli en del av närmiljön
- 40..... 4. Stöd för att komma in i studier
- 41..... 5. Stöd för att uppnå så stor självständighet som möjligt
- 41..... 6. Stöd för hälsa, välmående och relationer
- 42..... 7. Stöd för att komma in i yrkesstudier och i arbete
- 43..... 8. Stöd för uttrycksförmåga och kreativitet
- 44..... 9. Stöd att agera i betydande sociala roller
- 45..... 10. Stöd för att påverka innehållet i servicen och hur servicen genomförs

FÖRORD

Du håller i din hand en publikation, vars syfte är att presentera de nya kvalitetskriterierna för verksamhet som främjar sysselsättning och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Kvalitetskriterierna är utarbetade av en arbetsgrupp för kvalitetskriterier år 2016, utsedd av KVANK:s delegation för dag- och arbetsverksamhet. Syftet med kvalitetskriterierna är att stöda serviceproducenter att utveckla sin verksamhet systematiskt enligt kriterierna.

För att beskriva servicen, har fyra berättelser från dag- och arbetsverksamheten valts till publikationen. Av berättelserna framkommer i vilka sammanhang och hur kvalitetskriterierna används i vardagen, hur en enda förändring av verksamheten hos serviceproducenten kan leda till att flera kriterier förverkligas i brukarens vardag.

Publikationen visar också att världen inte är färdig. Förändringarna är stora och för att de ska vara möjliga behöver hela verksamhetskulturen ändras, vilket inte sker över en natt. Det är viktigt att föra ärenden vidare och utveckla verksamheten, trots att det tar tid. Även ett halvfärdigt arbete är värt att bli hört och sett, och kan fungera som inspiration för fortsatt arbete.

Vi önskar dig givande lästunder och inspiration att främja verksamhetskulturen enligt dessa kvalitetskriterier!

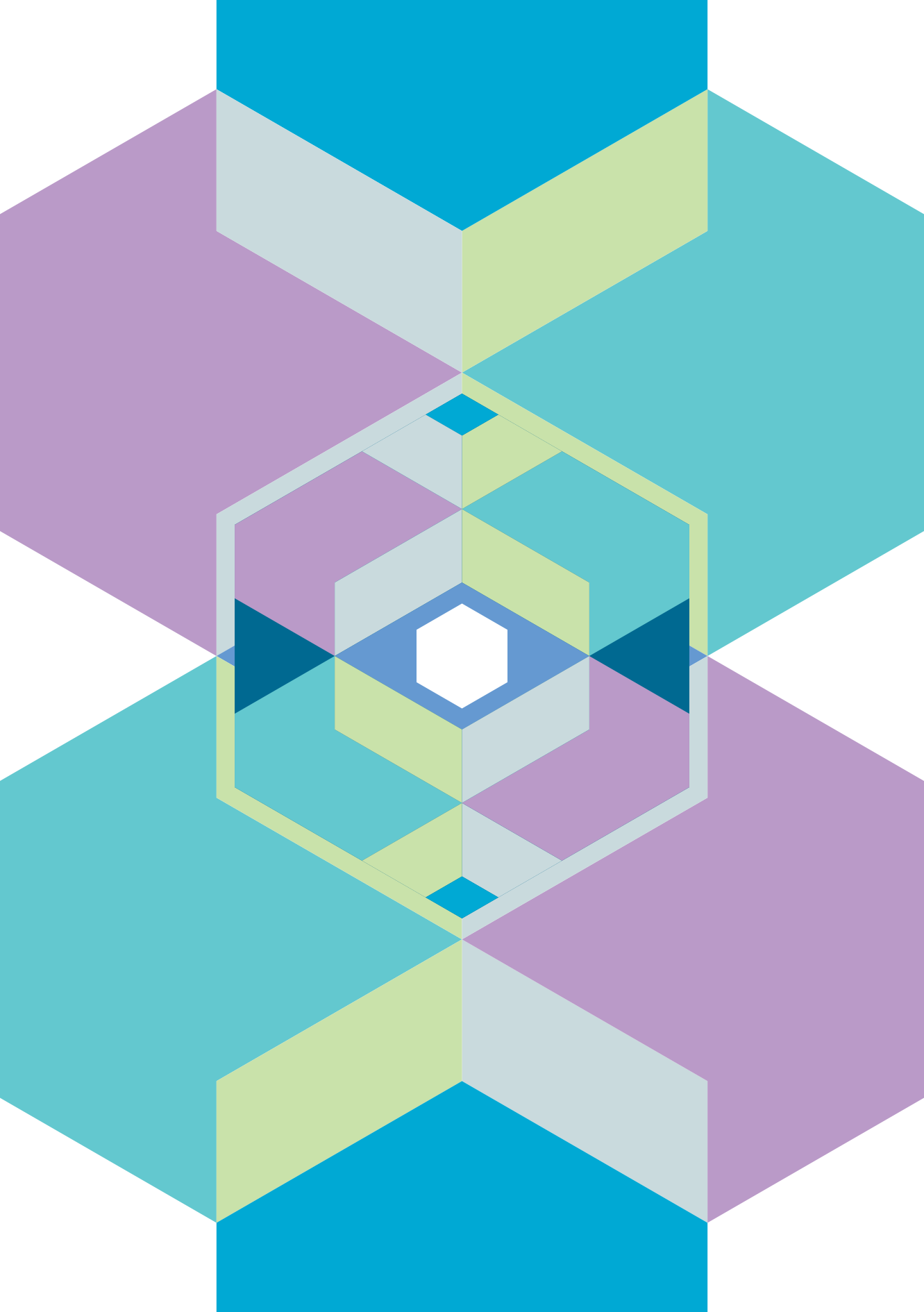
KVANK:S PUBLIKATIONSARBETSGRUPP

KVALITETSKRITERIER

- 1. Stöd för att göra val och planer**
- 2. Stöd vid förändringar och övergångsfaser**
- 3. Stöd till att bli en del av närmiljön**
- 4. Stöd för att komma in i studier**
- 5. Stöd för att uppnå en så stor självständighet som möjligt**
- 6. Stöd för hälsa, välmående och sociala relationer**
- 7. Stöd för att komma in i yrkesstudier och i arbete**
- 8. Stöd för uttrycksförmåga och kreativitet**
- 9. Stöd för att agera i betydande sociala roller**
- 10. Stöd för att påverka innehållet i servicen och hur servicen genomförs**

INLEDNING

BAKGRUND TILL KVALITETSKRITERIERNA

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning främjas globalt av Förenta nationernas (FN:s) konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Finland undertecknade konventionen redan 2006. Ratifiering av konventionen d.v.s. att ta konventionen i bruk, tog i Finland 10 år, och i juni 2016 ratifierade riksdagen slutligen konventionen.

Centrala principer i konventionen är respekt för individens rätt till självbestämmande, icke-diskriminering och jämlikhet, deltagande och delaktighet i samhället samt tillgänglighet och åtkomlighet. Konventionen består av 50 artiklar, som behandlar t.ex. rätt till självständigt liv och delaktighet i samhället, tillgänglighet, rätt till utbildning och rätt till arbete.

Utgångspunkten för den finländska funktionshinderpolitiken är, enligt FN:s konvention, de grundläggande och mänskliga rättigheterna samt utveckling av samhället i enlighet med principen om integrering av ett jämställdhetsperspektiv. Varje människa ska ha rätt till självbestämmande samt möjligheter att påverka sitt eget liv. Målet är ett samhälle där likvärdighet, delaktighet och icke-diskriminering förverkligas för personer med funktionsnedsättning.

”Delegationen för boende för personer med utvecklingsstörning”

(KVANK) publicerade 2011 kvalitetskriterier för individuellt stöd vid service som stöder boende. I kvalitetskriterierna utgör personens individuella behov utgångspunkten vid planering och förverkligande av service. Målet är att det stöd och den service som ordnas möjliggör ett liv som upplevs som eget för personen med utvecklingsstörning. Kvalitetskriterierna har även fungerat som ett stöd vid verkställandet av boendeprogrammet för personer med utvecklingsstörning (KEHAS).

Då ”kvalitetskriterierna för individuellt stöd för boende” togs i bruk uppstod ett behov av att också bereda kvalitetskriterier för utveckling av arbets- och dagverksamheten. År 2012 tillsattes KVANK:S ”utskott för arbete och dagverksamhet”, som började utarbeta önskade kvalitetskriterier. Samtidigt utredde en arbetsgrupp (den s.k. TEOS-arbetsgruppen), utsedd av Social- och hälsovårdsministeriet, behovet av att förnya delarna om stöd för arbetslivsdelaktighet i socialvårdslagen, specialomsorgslagen, handikappservicelagen och lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte. Kvalitetskriterierna utformades för att kunna förutse eventuellt innehåll i den s.k. TEOS-lagen.

BEREDNING AV KVALITETSKRITERIERNA

Under 2013-2015 arbetade en arbetsgrupp med kvalitetskriterierna, i vilken ingick representanter för Kehitysvammaliitto ry, KTO Kehitysvamma-alan tuki- ja osaa-miskeskus Varsinais-Suomen eri-

tyishuoltoapiirin kuntayhtymä, Me Itse ry, Kehitysvammaisten Tuki-liitto ry, Aula-työkotien Kannatusyhdistys ry, Helsingfors stad, Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspalvelu Eksote, Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä Carea, OmaPolku ry, Parik-säätiö, Rinnekoti-Säätiö, Eteva, Kårkulla samkommun och Kehitysvammaisten Palvelusäätiö.

Inspiration till kvalitetskriterierna har fåtts från Programmet New Directions, som syftar till att förnya arbets- och dagverksamheten på Irland, kvalitetsutvecklingen av europeisk allmännyttig socialservice (Common Quality Framework for Social Services of General Interest) och KVANK:s tidigare publicerade kvalitetskriterier för individuellt stöd. Under arbetsprocessen kommenterade KVANK:s utskott för arbete och dagverksamhet regelbundet utkastet till kvalitetskriterier samt styrde arbetet i ”arbetsgruppen för kvalitetskriterierna”.

Vid beredningen av kvalitetskriterierna ville arbetsgruppen betona att målet med arbets- och dagverksamheten starkare än tidigare ska främja delaktighet och sysselsättning för personer med funktionsnedsättning. Därför fick kvalitetskriterierna namnet ”kvalitetskriterier för service som främjar sysselsättning och arbete”.

SYFTET MED KVALITETSKRITERIERNA

Kvalitetskriterierna är särskilt utarbetade med tanke på service som stöder delaktighet och sysselsättning för personer med funktionsnedsättning. Syftet med kvalitetskriterierna är att stöda serviceproducenterna att systematiskt utveckla sin egen verksamhet enligt kvalitetskriteriernas riktlinjer. Kvalitetskriterierna lämpar sig som arbets- och utvärderingsinstrument för serviceproducenter, kunder och brukare samt tillsynsmyndigheter. Serviceproducenten kan vara en aktör inom den offentliga, den privata eller den tredje sektorn.

Det rekommenderas att kvalitetskriterierna inkluderas i serviceupphandlingen, så att serviceköparen förbinder sig att skaffa service som uppfyller kvalitetskriterierna och att serviceproducenten förbinder sig att producera service som uppfyller kvalitetskriterierna. Prissättningen av servicen bör utvecklas till att bli mer flexibel och mångsidig, exempelvis genom att servicen planeras så att den utformas till individuella servicepaket eller till stödtimmar som reserveras för personen i fråga. ■

”Kundorientering är en av de mest centrala principerna då lagen bereds. Kundorientering utgör värdegrunden för socialservicens verksamhet, enligt vilken varje brukare skall bemötas som en människovärdig individ. Den centrala tanken med kundorientering är att service inte ordnas enbart utgående från organisationens behov, utan utgående från brukarens behov. Brukaren deltar från början i serviceplaneringen tillsammans med serviceproducenten. Kundorienterad service inleds med att brukaren presenterar sina egna ärenden. Detta förutsätter dialog och förståelse mellan brukaren och serviceproducenten gällande brukarens behov, så att behovet kan tillfredställas på bästa möjliga sätt utgående från befintliga serviceresurser. God service och gott bemötande har en central roll då kundorienterad service förverkligas inom socialvården.”

**FRITT ÖVERSATT FRÅN TILLÄMPNINGSGUIDE
FÖR SOCIALVÅRDSLAGEN, SOCIAL-
OCH HÄLSOVÅRDSMINISTERIETS**

PUBLIKATION 2017:5

[HTTP://URN.FI/URN:ISBN:978-952-00-3959-2](http://urn.fi/urn:isbn:978-952-00-3959-2)

FÖRÄNDRING AV VERKSAMHETSKULTUREN

Med verksamhetskultur avses bland annat en helhet av tänkande och praxis, levnadssätt, sätt att gestalta världen, sätt att vara i växelverkan med andra och sätt att bemöta andra.

En praktisk förankring av kvalitetskriterierna förutsätter att verksamhetskulturen förändras så att:

- Serviceanvändarna kan välja och planera enligt egen livsstil, livsföring och egna personliga mål
- Serviceanvändarna har inflytande på beslut som gäller det egna livet och de får det stöd de behöver, för att fatta egna beslut
- Serviceanvändarna uppnår sina personliga mål
- Serviceanvändarna får stöd för att skapa och upprätthålla viktiga relationer
- Serviceanvändarna är aktiva, självständiga medlemmar i sin närmiljö samt medborgare i samhället
- Serviceanvändarna utnyttjar sina egna förmågor
- Serviceanvändarna har möjligheter att förbättra sin egen utkomst genom förvärvsarbete om de så vill
- Serviceanvändarna får information om sina grundläggande och mänskliga rättigheter samt förstår deras innehåll

Kvalitetskriterierna tas stegvis i bruk i den nuvarande arbets- och dagverksamhets servicen. Efter det utvecklas servicens innehåll och verksamhetsmodeller övergripande i riktning med kvalitetskriterierna.

Förändringar i verksamhetskulturen kräver att arbetsgemenskapens grundläggande uppgift och värderingar begrundas. Den grundläggande uppgiften och värderingarna ska vara sådana att de uppmuntrar medlemmarna i arbetsgemenskapen till kreativitet och flexibilitet.

LEDNING AV EN FÖRÄNDRAD VERKSAMHETSKULTUR

Ledarskapet har en nyckelroll i verksamhetskulturer som genomgår förändringar. Ledarskapen ska skapa förtroende, tillåta handlingar via försök och misstag, tillåta att brukarna får ändra åsikt och stöda i beslutsfattande. Personalen stöder brukare till medborgarskap, vilket innebär öppen växelverkan och bemötande med brukaren i fokus.

Förändring av en verksamhetskultur är en process som måste ledas. Detta ställer krav på den som leder arbetsgemenskapen. Den närmaste chefen ska vara tillräckligt mycket närvarande och tillräckligt nära arbetsgemenskapen, för att kunna bedöma verksamheten i gemenskapen och de utmaningar som finns där. I en arbetsgemenskap ska informationen löpa både nerifrån upp och uppifrån ner.

Ledarskap förutsätter en chef som känner väl till processens olika delar. Chefens viktigaste uppgifter är att:

- förstärka brukarnas självbestämmanderätt
- inkludera brukarna i beslutsfattandet
- ställa upp mål och utvärdera uppnådda resultat
- säkerställa att den grundläggande uppgiften utförs i vardagen
- organisera beslutsfattandet
- befästa verksamhetens riktning
- upprätthålla växelverkan och fortsatt utveckling
- beakta alla
- fungera som arbetsgemenskapens minne
- hantera konflikter
- disponera och planera tidsanvändning och vardagen
- regelbundet hålla möten som är öppna för alla medlemmar i arbetsgemenskapen

Det är viktigt att inom arbetsgemenskapen skapa en professionell, undersökande, öppen, transparent, reflekterande, engagerande och undervisande atmosfär, som alla upplever trygg. Ledaren måste tro på alla individuella förmåga att utvecklas, eftersom hela gemenskapen utvecklas endast om den enskilda individen utvecklas. I denna process måste ledaren klara av osäkerhet, försök, misstag och olika åsikter. Ledaren måste våga kasta sig in i en öppen dialog. Via försök och eventuella misstag samt en kollektiv behandling av dem utvecklas, växer och lär sig arbetsgemenskapen och arbetstagarna i den.

BEAKTANDE AV KVALITETSKRITERIERNA I DEN NATIONELLA STYRNINGEN

Kvalitetskriterierna är avsedda att stödja serviceproducenterna att systematiskt utveckla sin egen verksamhet. I den nationella styrningen av service som främjar delaktighet och sysselsättning ska dessutom följande perspektiv beaktas:

- Service som främjar delaktighet och sysselsättning ska vara tillgänglig och åtkomlig för alla som är i behov av den.
- Ett nationellt program och en hållbar finansieringsgrund behövs för utveckling av verksamhet som främjar delaktighet och sysselsättning och förankring av utvecklade verksamhetsmodeller.
- Med stöd av lagstiftning ska garanteras att serviceanvändaren utgående från sina individuella behov kan delta i verksamhet som främjar såväl sysselsättning som delaktighet.
- Nationell uppföljning, statistikföring och forskning om verksamhet som främjar delaktighet och sysselsättning måste förbättras i syfte att göra erhållen information enhetlig och jämförbar.
- Sociala förmåner och förvärvsinkomster ska skapa en helhet som förstärker utkomsten och som uppmuntrar till förvärvsarbete.

IMPLEMENTERING AV DE NYA KVALITETSKRITERIERNA MED HJÄLP AV MEMORYSPEL

Brukare på Mocca serviceenhet, som är en enhet för dag- och arbetsverksamhet, fick göra ett memoryspel till Kårkulla samkommuns brukare, personal och samarbetspartner. På memoryspelets bilder finns kvalitetskriterierna som främjar delaktighet och sysselsättning i lättläst form.

Utvecklare för dag- och arbetsverksamheten vid Kårkulla samkommun **Hilve Sandblom**, berättar hur memoryspelet kom till:

”Vi märkte att vi behöver något konkret material då vi presenterar vår service, och idén om memoryspelet föddes. Kvalitetskriterierna för verksamhet som främjar delaktighet och sysselsättning kunde presenteras med hjälp av bildkort.”

Sandblom hade på känn att handledaren **Charlotta Palander** på Mocca serviceenhet kunde förverkliga idén. Palander tog emot utmaningen och planerade layouten för spelet. På korten finns en förkortad textdel där ordet ”stöd” saknas. Palander har valt bilderna med tanke på att de ska öppna kriteriernas innehåll på bästa möjliga sätt.

Under Palanders ledning tillverkade brukare på Mocca serviceenhet korten, klippte och laminerade dem samt sydde tygpåsar till korten.

”Detta sysselsatte samtidigt många brukare, eller arbetstagare, som vi brukar benämna dem” berättar Sandblom.

DET BEHÖVS STÖD FÖR ATT FÖRSTÅ VAD KRITERIERNA INNEBÄR

Det kan vara svårt för dag- och arbetscentrens brukare att förstå kvalitetskriteriens innehåll. Kortens bilder ska stöda förståelsen och underlätta vid samtal om kriterierna.

Begreppet delaktighet är svårt. **Natasha**, 27, som har klippt och laminerat kort, tyckte om jobbet men tyckte att en del av kriterierna var svåra.

”Kanske brukaren av servicen kan förstå idén med kriteriet, men vad kriteriet konkret betyder i ens vardag kan vara svårare att greppa. Många behöver information och stöd, och det är syftet med korten”, konstaterar Palander.

”Det här är ett svårt kort”, säger Natasha och pekar på det tionde kortet som handlar om möjlighet att påverka servicen.

Utöver att förstå kortets innehåll känns förverkligande av kortets innehåll komplicerat.

”Kanske vi här kan hjälpa och stöda, ge information om olika service som finns till förfogande. På det sättet kan brukaren välja vilken service hen vill ha”, berättar Palander och Natasha håller med.

Kriteriet nr 3, som handlar om att bli en del av närmiljön, är lättare för Natasha att förstå:

”Det här handlar om att jag får hjälp så att jag kan gå till samhället och göra saker som andra. Det stödet har jag fått. Samma gäller arbete och studier.”

Palander säger att personalen på Mocca redan innan kvalitetskriterierna publicerades har arbetat enligt samma tankesätt, men nu har dessa målsättningar blivit officiella. Sandblom håller med.

FRÅN VÅRDARE TILL MÖJLIGGÖRARE

Kärkulla samkommun har tagit ”kvalitetskriterierna som främjar delaktighet och sysselsättning” på allvar. Personalen har utbildats och kriterierna beskriver också personalens arbetsbild.

”Nytt i verksamheten är att brukarna har en större roll vid beslutsfattandet”, säger Sandblom.

Möjlighet att påverka beslutsfattande syns konkret exempelvis vid planering av fester på Mocca.

”Tidigare var det ganska långt personalen som planerade festerna. Nu är brukarna med då Finland 100 år-självständighetsfesten ska planeras och de får komma med önskemål”, berättar Palander.

Delaktighet och självbestämmande är begrepp som har diskuterats länge, men förändring av verksamheten enligt kriterierna är en lång process, enligt Sandblom.

”Det handlar om att förändra verksamhetskulturen från att komma bort från en stark vårdarkultur till möjliggörande. Personalen kanske undrar om de har jobbat fel hittills då verksamheten har varit mera styrd, men så är det inte. Vi har alltid gjort

det bästa. Världen ser inte likadan ut som tidigare, och idag kan speciellt unga brukare kräva mera av servicen samt uttala sina önskemål. Riktningen är bra”, tänker Sandblom.

BILDKORT STÖDER SAMTALET

Charlotta Palander har under den senaste tiden i sitt arbete märkt att personer, som tidigare har haft svårt att komma med önskemål eller ge kritik, har börjat tala mera:

”Vi har människor här, som inte är vana att man frågar deras åsikter. Människorna är förstås olika och det finns de som alltid hörs, men det påverkar nog, när man talar öppet och ger tid och ro att uttrycka sina önskemål.”

Att förstå vad självbestämmande betyder är, enligt Palander svårt för många. Det kan handla om flera år i ens liv, när andra personer har gjort alla beslut, och man har inte blivit hörd.

Personcentrerad planering förverkligas genom individuella samtal, där brukarna har tid och ro att uttrycka sina önskemål. Att använda memorykort vid dessa individuella samtal kan vara till nytta t.ex. då kriterierna ”delaktighet” och ”möjlighet till arbete” ska förtydligas.

MED HJÄLP AV MEMORYSPEL MOT DET EGNA LIVET

Sandblom har använt memorykortet vid personalutbildningar och vid personalträffar. Senast användes korten vid träffen med samkommunens brukarråd.

”Vi försökte tillsammans öppna kvalitetskriteriernas innehåll med hjälp av korten. Bilderna hjälper att öppna en diskussion. Det är viktigt att servicebrukaren får information”, berättar Sandblom om sina erfarenheter av att använda memoryspelet.

Hon anser att syftet med kvalitetskriterierna är att skapa möjlighet för brukaren att leva sitt eget liv, där självbestämmandet har en central roll.

”För att nå detta mål behövs mycket arbete, möten, forum för dialoger och konkreta arbetsverktyg som memoryspelet”, säger Sandblom.

Memoryspelet har inte ännu aktivt använts med brukare på Mocca. Palander har planerat att korten ett i taget kunde tas i bruk t.ex. i samband med morgonmöten.

”Det finns mycket att diskutera, ett ämne åt gången räcker. När alla kriterier har gått igenom och blivit bekanta, börjar vi spela memoryspelet”, planerar Palander. ■

KÅRKULLA SAMKOMMUN

Kårkulla samkommun grundades 1956, och samtliga tvåspråkiga kommuner, förutom de åländska är medlemskommuner.

Kårkulla samkommun erbjuder bland annat dag- och arbetsverksamhet samt boendeservice.

Kårkulla har egna kvalitetskriterier, som grundar sig på viljan att erbjuda god service. Brukarnas önskemål framkommer i regelbundna säsongssamtal. Kvalitetsmätningar visar hur bra arbetet har lyckats.

Målsättningen är att:

- Erbjuda möjlighet att leva ett så gott liv som möjligt
- Ge individuell omvårdnad och möjlighet att bo och arbeta på hemorten
- Skapa möjlighet till valfrihet och arbeta för större självständighet
- Skapa förutsättningar för god fysisk och psykisk hälsa

MOCCA SERVICEENHET

- Fyra verksamhetspunkter för dag- och arbetsverksamhet i Pargas och i Åbo
- 33 brukare/arbetstagare på Strandvägen 22 i Pargas
- Fyra grupper på Strandvägen: hantverksgruppen, två grupper för underleveransarbete och köket

Utöver mångsidiga arbetsuppgifter erbjuds skapande verksamhet (t.ex. fotograferingsprojekt), datoruppgifter och motion i olika former. Mocca serviceenhet har egna butiker, där det säljs hemgjort hantverk. Några brukare arbetar utanför enheten.

ANVÄNDNING AV BILDMATTOR STÄRKER PÅ ETT ÄKTA SÄTT VAL- MÖJLIGHETERNA

Brukare på dagverksamheten vid Hopeanuoli servicehem planerar och väljer vardagsaktiviteter tillsammans med personalen. Bildmattan, som stöder beslutsfattande och som gör att såväl brukare som personalen förbinder sig till verksamheten, har fungerat som ett bra hjälpmedel.

Bildmattorna på Hopeanuoli servicehems dagverksamhet ligger på bordet. Där finns fem mattor, en matta med egen färg för varje vardag. Brukarna lägger bilder på mattorna. På mattan kan läggas ett foto på sig själv antingen bredvid bilder aktivitetsbild eller en personalbild. Alternativt kan brukaren lägga en bild som visar en aktivitet som hen vill göra, t.ex. en bild på gym, utevistelse eller hobbyverksamhet.

Oftast på fredagar, då alla brukare är på plats, samlas alla runt bildmattorna på Hopeanuoli. Denna vecka fylls mattorna redan på torsdagen, eftersom fredagen är utflyktsdag. Just nu planeras midsommarveckan och alternativen är utflykt till torget i Björneborg eller korvgrillning, att göra bastukvast, bada bastu och dricka dagsöl på servicehemmet.

En del av brukarna funderar noga vad de ska välja. Denna gång har programmet planerats färdigt tillsammans på förhand, eftersom det handlar om midsommarfirande. Beslutsfattandet försvåras av att de är beslut som påverkar andra beslut; ifall brukarna väljer att besöka torget på midsommaren kan de inte delta i utflykten som Toivon talo ordnar och istället blir det glass och avslappning på servicehemmet.

Eftersom en del av brukarna inte kommunicerar med tal, bör personalen noga iaktta vad var och en verkligen förstår, vad de väljer samt konsekvenserna av de gjorda valen. Speciellt gällande midsommarfesten är personalen på alerten.

”Männe det här blev rätt?”, frågar den ansvariga handledaren **Jonna Mattila** av servicehemmets chef **Elina Vainio**.

”Ja, jag är inte helt säker. Ville hen säkert grilla korv eller till torget?”, svarar Vainio.

”Där lade hen bilden”, säger Mattila och visar var bilden på mattan finns.

”Ni pratade redan på förmiddagen om torget eller hur? Då visste hen säkert”, konstaterar Vainio.

”Vi pratar mycket med brukare om att välja. Det kan finnas många faktorer som gör att det egna önskemålet inte kan förverkligas. Denna gång handlar det om pengar. Det finns inte pengar till båda utflykterna”, berättar Mattila.

BILDMATTAN STÄRKER SJÄLBESTÄMMANDE

Tidigare planerades verksamheten vid KVPS Tukena Oy:s Hopeanuoli servicehem på ett annat sätt. Brukarnas önskemål var klara, men personalen bestämde vilken handledare som leder vilken grupp.

”Även personalens styrkor påverkade mycket. Om någon i personalen var skicklig på någonting, var det alltid hen som ledde en viss grupp. Nu får brukarna själva välja med vem de gör vad”, berättar Mattila.

Tidigare gjordes veckoplaneringen skriftligen, vilket förstods endast av läskunniga brukare. För tre år sedan började personalen fundera hur självbestämmanderätten bättre kunde beaktas.

”Då förstod vi att brukarna själva ska kunna planera sin verksamhet. Eftersom alla inte kan läsa och skriva, tog vi bilder till hjälp. Bilder är för många brukare ett bra sätt att kommunicera”, berättar Elina Vainio.

DET ÄR SVÅRT ATT VÄLJA MELLAN TVÅ BILDER

Brukarna har egna tavlor för bildmattor, där det framkommer vad hen vill och inte vill göra. Det finns mappar med massor av bilder, bland vilka brukarna kan välja olika aktiviteter.

Brukarna använder dessa personliga bildsamlingar då de funderar på följande veckas program. De får för varje dag välja en meningsfull sysselsättning till för- och eftermiddagen. Om aktiviteten kräver personal, förverkligas det egna önskemålet nödvändigtvis inte varje dag.

Tomi, 30, har på sin tavla lagt en punkt som heter ”kanske”. Det finns aktiviteter som han eventuellt kunde pröva på. Det är inte alltid lätt för honom att välja.

”Om det finns två trevliga aktiviteter är det svårt att välja”, säger Tomi.

Så här blir det då aktiviteten för midsommaren ska väljas. Torget i Björneborg lockar, men utflyk-

ten som Toivon talo ordnar verkar också roligt.

Ibland väljer Tomi en trevlig aktivitet till sitt dagsprogram, ibland en person med vilken han kan göra någonting trevligt. Bilderna hjälper honom att välja, och Tomi förklarar:

”När jag ser aktiviteterna som bilder är det lättare att komma ihåg alternativen. Jag tycker om rummet med ljuslampa, kolvning, utevistelse och att trumma.”

Brukaren får även då och då välja att göra någonting på tumanhand med handledaren. Tomi gillar speciellt dessa ”mina dagar”.

SÄLLSKAPET PÅVERKAR MERA ÄN DET VAD MAN GÖR

I början var det inte lätt för brukarna att välja. Det är viktigt att ge stöd för beslutsfattande, att göra egna beslut och för personalen att undvika att styra. Det behövs också tillräckligt med tid för att välja.

”Förändringen har varit märkbar. I början kunde någon bara snabbt peka på en bild för att komma bort från situationen. Det fanns inte alltid ett äkta intresse för att välja. Nu då människorna här har märkt att valen på riktigt har betydelse, har de börjat välja noggrannare och modigare”, berättar Vainio.

För **Niina Salovirta**, 42, har det, enligt henne själv varit relativt lätt att välja. Hon väljer hellre en trevlig aktivitet än en person med vem hon ska göra något. Hon klarar sig själv på gymmet, men till exempel för fotvård behöver hon personal. Salovirta berättar att den kommer med som hinner.

”Det är bra då brukarna fritt får berätta att de inte tycker om någonting. Och att få variera det som de gör, så att de inte blir uttråkade. Det som just då lockar”, berättar Salovirta om sina erfarenheter av metoden bildmatta.

”Det som överraskade oss var att själva aktiviteten inte var betydelsefull för alla, utan en del av brukarna valde hellre en personal, med vilken de ville tillbringa tid. Även i den bemärkelsen har bildmattorna hämtat ett viktigt tillägg till brukarnas självbestämmanderätt”, berättar Jonna Mattila.

Ibland kan förändringar inte undvikas. Utevistelse kan annulleras på grund av regn eller att personal insjuknar. Då får brukaren välja på nytt. Även Salovirta kommer ihåg sådana situationer:

”Då fick brukaren välja fritt på nytt. Inte så att alla skulle ha samma sysselsättning. Att någon skulle bestämma över en. Får välja själv.”

Annulerade aktiviteter och sådana som inte ännu blivit förverkligade antecknas på Hopeanuoli servicehem så att brukaren är med och att personalen kommer ihåg att ta upp dem på nytt.

”Vi har förverkligat många olika typer av önskemål. En gång åkte vi till Helsingfors, så att en ”Salkari-fan” fick träffa sin idol. Men eftersom vår verksamhet är dagverksamhet, kan vi inte åka till exempel på en kryssning”, berättar Mattila om verksamhetens begränsningar.

ALLA FÖRBINDER SIG TILL BILDMATTAN

Användning av bildmattor har ökat brukarnas jämlikhet och individuella

påverkningsmöjligheter. Brukaren är i centrum och personalen möjliggör aktiviteter. Det finns många exempel på att brukarna på Hopeanuoli upplever att de kan påverka planeringen av dagverksamheten mera än tidigare och detta upplevs betydelsefullt.

Vainio berättar att innan personalen började använda bildmattor fick de ofta hämta brukare till dagverksamheten, men nu är största delen av brukarna på plats i tid. Också det att om någon är borta på planeringsdagen vill berätta sina önskemål på förhand, visar att det är betydelsefullt att få påverka.

”Allt detta uppmuntrar oss att fortsätta använda bildmattor”, säger Elina Vainio.

Även personalen har utvecklats i och med den nya metoden, och lärt sig att brukare kan välja själva. Arbetsuppgifterna har blivit tydligare, eftersom det är lätt att titta på mattorna vem som deltar i vad och med vem.

”Det är viktigt för personalen att verksamheten och valen utgår från brukarnas intressen. Personalen förbinder sig gärna till att följa planer som är gjorda av brukarna själva”, berättar Vainio.

Midsommarveckans planer börjar bli färdiga. Tomi behöver ännu lite ro och tid för att kunna bestämma sig. Nu önskar vi att solen skiner på midsommaren och det dåliga vädret inte blir ett hinder för att kunna förverkliga det trevliga programmet. ■

KVPS TUKENA OY

KVPS Tukena Oy, med bakgrund i en anhörigorganisation, är en nationell serviceproducent och en utvecklare, för personer med utvecklingsstörning och deras anhöriga. KVPS Tukena Oy är ett samhällsligt företag vilket är grundat för att ha ett betydande samhällsligt syfte och i verksamheten följs kriterier för samhällslig företagsverksamhet. Företaget erbjuder arbete för 500 sakkunniga inom social- och hälsovård, service för närmare 1000 serviceanvändare och 100 kommuner eller samkommuner.

ENHETEN FÖR DAGVERKSAMHET VID HOPEANUOLIS SERVICEHEM

- Verksamhet sedan 2004
- Erbjuder handledd och planerad verksamhet, som ger livsinnehåll samt upprätthåller och utvecklar kunskaper och förmågor
- Dagverksamheten utvecklar brukarens förmåga till samspel och förmåga att fungera i grupp
- I verksamheten deltar dagligen 11-15 brukare
- Personalstaben består av tre arbetstigare

Metoden bildmatta har utvecklats på Hopeanuoli servicehem. Metoden har likheter med metoden "Talking Mats", som används speciellt med barn med autismspektrumstörning som stöd för kommunikation. Samtalsmattan ger stöd med hjälp av bilder vid tal- och förståelsesvårigheter. Metoden bildmatta ökar brukarens möjlighet på dagverksamheten att påverka sin egen vardag och stärker känslan av delaktighet.

NEO – OMAPOLKU HAR HJÄLPT NOORA ATT KÄNNA SIG HEMMA I TAMMERFORS

NEO – OmaPolku, som hör till Settlementti Tampere ry arbetar med ungdomar för att stärka deras känsla av delaktighet och livskontroll. Noora Hakala, 27, har fått stöd för att hitta verksamhetsmöjligheter på en ny ort och hitta en egen gemenskap.

BILDERNA: NEO – OMAPOLKU

Noora Hakala flyttade med sin mamma från Helsingfors till Tammerfors för två år sedan. Mamman hade på förhand tagit reda på vad det finns för service i Tammerfors och Noora sökte till NEO-Oma Polkus verksamhet.

Verksamheten är dagverksamhet, riktad till 17-30-åriga ungdomar med utvecklingsstörning, med syfte att stöda ungdomarnas delaktighet och livskontroll. För att stärka stödet har en process utvecklats för planering av ungdomarnas egen stig (NOPS = Nuoren oman polun suunnittelu), där KVANK:s ”kvalitetskriterier för verksamhet som främjar sysselsättning och delaktighet” på ett omfattande sätt har beaktats.

”Stöd för att fatta beslut, delaktighet och målinriktat arbetssätt finns starkt närvarande i vår verksam-

het. Vi erbjuder ungdomarna möjlighet att berätta sina egna önskemål, vi letar tillsammans med ungdomen efter information om studie- och boendernalternativ, vi erbjuder praktikplatser och bekantar oss med olika fritidsaktiviteter”, berättar enhetschefen **Valtteri Rantanen**.

För Noora betydde planering av en egen stig i början att bli bekant med den nya hemorten. Flyttningen präglades av förlusten av den gamla arbetsplatsen. Noora hade arbetat som kontorsbiträde i Helsingfors på Ungdomsstiftelsen, men arbetsförhållandet kunde inte längre förlängas på grund av förändringar på arbetsplatsen.

”Där var jag en del av gemenskapen. Det var trevligt. Jag fick också kompisar, fastän de andra var äldre än jag. Att arbetet tog slut var en dålig grej”, berättar Noora.

Via OmaPolun NOPS-process har Noora fått nytt innehåll i sitt liv:

”Bra att det finns någonting att göra på dagarna. Jag har bekantat mig med olika människor och arbeten.”

EGEN PLAN MOTIVERAR

NOPS-processen inleds med kartläggning, att fylla i en blankett med grundinformation. Utgående från den har brukaren och handledaren en måldiskussion. I målsättningsdiskussionen lyfts fram brukarens livshistoria, tankar om nuläge och önskemål om framtiden, som utgör grunden för planering av en meningsfull livstig. Efter målsättningsdiskussionen hålls ett NOPS-möte, till vilken brukarens anhöriga bjuds, enligt brukarens egna önskemål.

”Efter NOPS-mötet gör brukaren tillsammans med sin handledare upp mål och planerar vad som bör göras för att målen nås”, berättar Rantanen.

Nooras mål i början var att hitta meningsfull sysselsättning i vardagen och ställen, där hon kan göra någonting intressant.

”Jag minns att redan på första planeringsmötet kom musiken fram som en viktig del av Nooras liv”, berättar Rantanen om den gemensamma resans början för två år sedan.

Det hittades snabbt ett ställe för Noora, där hon kunde spela gitarr. För tillfället spelar Noora i Vimmart (Yhdenvertaisen taitteen oppilaitoksessa)-bandet och hon har varit på ”keikka” på Pakkahuone. Noora har hiphop som hobby i Voimavirta vid Settlementti Tampere Oy.

När brukaren själv får påverka planeringen av sin vardag, hittas motivation att nå målen.

”Vi arbetar mycket i grupp, men det är viktigt att erbjuda även individuella möjligheter. Gruppen behöver inte alltid följas, utan det är möjligt att göra sådant med sin handledare som intresserar bara en själv”, berättar Rantanen.

DEN EGNA STIGEN ÄR ALLTID INDIVIDUELL

NOPS-processen är individuell och flexibel. Rantanen berättar att alla livets delområden från A till Ö inte går igenom med varje brukare:

”Vi fokuserar vid varje skede på sådant som är meningsfullt. Från början får brukaren ta upp ärenden, som är aktuella för hen.”

I Nooras liv är det nu aktuellt att planera flyttning till ett eget hem. Resurserna koncentreras på det och inte till exempel att planera framtidens arbete eller studier. Behovet av eget hem kom till tals redan i början av NOPS-processen för två år sedan och ärendet har tillsammans förts framåt.

Att flytta till egen bostad är också ett bra exempel på en situation, där gemenskapen kring NEO-OmaPolkus brukare har en viktig betydelse. Utöver daglig verksamhet och individhandledning är det viktigt att dela vardagen med andra människor som befinner sig i samma livssituation.

”Att flytta till eget hem är en sådan händelse, där det är betydelsefullt för ungdomen att höra och se andras erfarenheter av flyttning”, berättar Rantanen.

ARBETE I VERKSTADEN FÖRBÄTTRAR UTTRYCKSFÖRMÅGAN

Utöver den individuella NOPS-processen hör till NEO-OmaPolkus verksamhet också arbete i kultur- och konstverkstäder, inläring av medborgarfärdigheter och professionell gruppaktivitet. Arbete i verkstaden erbjuder ungdomen en möjlighet att uttrycka sig själv och analysera sin egen jag-bild.

Noora väljer i sin NOPS-process intensiv- och mediaverkstad som meningsfulla verkstadsformer. I intensivverkstaden har Noora funderat på sin identitet genom träritningsarbeten, där gitarren representerar Nooras jag-bild.

”Gitarren betyder frihet. Jag spelar också gitarr. Jag har spelat basso

sedan högstadiet, men nu spelar jag gitarr på Vimmart. Jag lyssnar också mycket på musik”, berättar Noora.

Mänskliga rättigheter har varit ett gemensamt tema i verkstaden under det senaste året. I media-verkstaden har ungdomarna gjort en animation med traditionell Stop motion-animationsteknik kring temat mänskliga rättigheter.

Brukarna fick som uppgift att skriva en berättelse om var sin mänsklig rättighet. Nooras tema var ”rätten till familj”. I hennes ”bensinmackkeikka”-animation bildar Nooras bröder och deras familjer en familj. Den för Noora viktiga musiken syns i hur hon har förverkligat sin animation: personfigurerna i animationen är musikinstrument.

Ur delaktighetssynvinkel är gruppen som arbetar med påverkningsfrågor viktig. Brukarna går igenom ärenden, som de skulle vilja påverka och hur detta ska lyckas. Senast planerade brukarna tillsammans en respons om NEO-OmaPolkus verksamhet. Delaktighet har förts långt, då brukarna själva avgör vilka frågor de vill ha svar på.

Gruppen har också börjat med husmöten, där ärenden som berör NEO-OmaPolkus vardag diskuteras. På detta sätt kan brukarna påverka den servicen de får.

MOT NYA ERFARENHETER

NOPS-processen strävar efter att vara en milstolpe på brukarens livsstig och att föra livet framåt. En del av ungdomarna deltar i NEO-OmaPolkus verksamhet under flera

år och då kan NOPS-processen tillfälligt hålla paus.

”Uppdateringar görs inte i onödan, utan då det finns behov. Exakta modeller finns inte, eftersom var och ens stig är individuell”, säger Rantanen.

NOPS-processen har varit ett betydelsefullt stöd för Noora på sin väg att bli en del av närmiljön. Noora har i NEO-OmaPolku uppmuntrats och stötts i att hitta egna fritidsmöjligheter och bli en aktiv medlem i gemenskapen. Noora har upplevt att samarbetet mellan personalen och närstående har varit en viktig del av denna process.

Hösten medför igen en ny upplevelse för Noora, vilket är möjligt via NEO-OmaPolku. Hon kommer att delta i en höstparad ordnad av Tampereen Tapahtumien yö.

”Vi blev kontaktade och det söktes modiga ungdomar, som var beredda att bli stailade till modevisningen. Noora ville delta”, berättar Rantanen. ■

NEO – OMAPOLKU

NEO-OmaPolkus verksamhet inleddes hösten 2003, som en del av dåvarande OmaPolku ry. NEO-OmaPolku är en av Setlementti Tampere ry:s arbetsformer. Verksamheten planeras alltid individuellt utgående från brukarens behov och i samarbete med brukarens nätverk.

NOPS-PROCESSEN

NOPS är en dynamisk process, som utvecklas och lever i dialogen mellan brukaren och dess närmiljö. Brukarens delaktighet stärks i processen och vid uppgörande av målsättningar. Samtidigt förbinder sig brukarens närstående och personalen bättre och de blir mera medvetna om brukarens målsättningar.

NOPS-processens tre delområden:

1. I delområdet ”livshantering och grundfärdigheter” kartläggs brukarens färdigheter i relation till målsättningarna.
2. I delområdet ”stigen” uppmuntras brukaren att lyfta fram sina egna önskemål gällande studier och arbete.
3. I delområdet ”deltagande och delaktighet” funderas tillsammans hur brukaren deltar i samhällets delområden och vilka fritidsmöjligheter hen har. Därtill diskuteras tillsammans om det behövs stöd för att främja deltagande och delaktighet.

NYTT I NOPS-PROCESSEN

Efter att ”Kvalitetskriterierna som främjar delaktighet och sysselsättning” publicerats har NOPS-processen koncentrerats speciellt på att stärka ungdomarnas delaktighet gällande planering och beslutsfattande gällande deras egna liv.

Ett slutarbete kring NOPS-processen, ”Miten mä sen sanoisin, sano sä” (Kärkkäinen & Rantanen) blev färdigt i slutet av 2016. I slutarbetet kartlades ungdomarnas delaktighet i NOPS-processen. Processen utvecklas vidare utgående från slutarbetets resultat.

NEO-OmaPolku ordnar utbildningar som presenterar NOPS-processen som arbetsverktyg och tankesätt.

ANDELSLAGSTRÄNING HAR GETT INSIKT TILL ETT NYTT TANKESÄTT

Arbetstagarna vid arbetscentret vid KVPS Tukena Oy Harjavalta fick möjlighet att delta i andelslagshandledning. 12 brukare har varit med. Handledningen har lett till ett nytt tankesätt och nya verksamhetsmodeller såväl för brukare som för personalen.

Det är en vacker sommardag. **Samuli Palmu**, 37, klipper stora gräsmattor på Harjavalta arbetscenter.

”Detta arbete tar aldrig slut. När jag har fått allting färdigt, kan jag börja från början”, säger Samu.

Han har varit på arbetscentret sedan 2000. Hans huvudsyssla är att arbeta med ved och därtill arbetar han utlokaliserat i butiken några dagar i veckan.

”Jag skulle gärna pröva på någonting nytt. Det gamla är bekant och jag har blivit van med det, men ibland blir det tråkigt”, säger Palmu.

Det har varit viktigt för honom att han har fått möjlighet att delta i andelslagshandledning.

”Jag tror att jag kunde få nya arbetsuppgifter via andelslaget. Eventuellt kunde jag ha nytta av mina kunskaper i logistik på ett annat sätt än nu.”

Även arbetscentrets chef **Jyrki Sulonen** är ivrig över tanken på

att grunda ett andelslag, till vilket brukare kunde ansluta sig enligt önskemål.

”Att grunda ett eget andelslag för brukare, alltså ett riktigt företag, är som idé en lockande tanke”, säger Sulonen. ”Det skulle ge en möjlighet att utnyttja brukarnas styrkor på ett annat sätt än tidigare.

I ett andelslag kunde alla arbeta enligt individuellt ork, enligt behov och målsättningar, och både produkterna och tjänsterna skulle säljas via andelslaget. Via andelslaget kunde brukarna få en äkta möjlighet att påverka sitt eget arbete.

Stöd och handledning i arbetet till brukarna skulle kunna ges som hittills, eftersom även andelslagsverksamheten är socialservice som kommunen betalar”, berättar Sulonen.

DET BEHÖVS NYA JOBB

På Harjavalta arbetscenter grundades en arbets- och undervisningsenhet redan 1969. Centret har varit KVPS Tukena Oy:s enhet sedan 2011. Under årtionden har både arbetsmetoderna och attityderna ändrat mycket.

”Det har skett många förändringar under de senaste 15 åren. Att delta i andelslagshandledning har bidragit till nytänkande som i sin tur har lett till förändringar i verksamheten”, berättar Sulonen.

Harjavalta nya sätt att tänka har stärkt delaktigheten i arbetsverksamheten. Personalen har redan nu gett brukarna möjlighet att påverka sina jobb, men mycket kan ännu göras för att stärka delaktigheten.

En del av arbetscentrets verksamhet är vedhuggning och försälj-

ning av ved till aktörer i närmiljön och till privata kunder. Därtill görs underleveransarbete. En del av brukare gör hantverk, jobbar i köket, städar eller gör utearbete.

”Allt mera har ungdomar som kommer till oss annorlunda kunskap än vad vi är vana vid. Exempelvis intresserar inte vedarbete. Vi vill lyfta fram människornas kunskap. Andelslaget kunde erbjuda nytt arbete som marknadsföring, försäljning, grafisk planering och beställningar”, berättar Sulonen.

För tillfället kan arbetscentret inte erbjuda verksamhet exempelvis för den som fått utbildning inom grafiskt område eller för dem som är intresserade av marknadsföring.

HANDEDNINGEN VÄCKTE NYA IDÉER

Att grunda ett andelslag kommer att ta tid och det finns utmaningar på vägen. Medlemsintagning, inkomstfördelning, fakturering, ägandeförhållanden av maskiner och utrymmen behöver utredas. Trots det har påverkningsmöjligheterna och iveren att delta ökat hos de brukare som deltagit i handledningen.

Eva Palonen, 35, som jobbar i köket, har via andelslagshandleddningen fått nya idéer om möjligheter att förtjäna pengar och arbeta.

”I andelslaget kunde vi öka uppgifterna i köket. Vi kunde baka till kunder och sälja produkter. Det har jag tänkt på. Jag kunde också göra marknadsföringsuppgifter”, berättar Palonen.

Palonen började i hantverksgruppen på arbetscentret, men flyttade till köket, eftersom hon har utbildning inom området. Hon anser att deltagandet i andelslagshandledningen har varit intressant och hon väntar på att ett andelslag grundas.

”Processen är komplicerad, men jag är med, fastän jag inte förstår allting. Jag skulle gärna jobba längre arbetsdagar än nu. Jag har föreslagit för kökets handledare att vi skulle göra produkter till försäljning på övertid, men det har inte godkänts. Åtminstone inte ännu”, säger Salonen.

Teamet, bestående av fyra personer som har deltagit i andelslagshandledningen, är ivriga över de nya möjligheter andelslaget har medfört. **Pertti Keinonen**, 48, är en av dessa personer. Han har varit på arbetscentret i 30 år, men högt blodtryck och diabetes samt ryggvärk har inneburit att utearbete bytts ut till innearbete. Arbete är viktigt för Keinonen och ibland önskar han mera arbete.

”Jag har tyckt mycket om handledningen. Alltid när det är någonting nytt är jag med. Jag vill vara med i andelslaget. Det handlar om affärsverksamhet och allt. Jag tycker om affärsverksamhet så mycket och vill vara med. Så mycket som jag bara kan”, berättar Keinonen.

ANSVAR ÖKAR MOTIVATION

Enligt Jyrki Sulonen har även personalen märkt att många uppgifter kan göras på ett annat sätt, utan andelslag.

”Vi har arbeten som brukare kunde göra istället för persona-

len. Att ta emot vedbeställningar är ett exempel på detta. När telefonen ringer avbryter handledaren sitt arbete för att ta emot beställningen. Av någon anledning har vi inte ens tänkt tidigare på att brukaren kan svara i telefonen och ta emot beställningar”, berättar Sulonen.

Brukarna handleds inte längre av personalen uppifrån på arbetscentret till ett visst mål, utan personalen lyssnar på brukarnas önskemål. Eget ansvar över arbetet ökar motivationen. Målsättningen är att öka brukarnas påverkningsmöjligheter och delaktighet.

”För 15 år sedan såg världen verkligen annorlunda ut. Då jag kom till huset fanns flickornas grupp, där det jobbades med hantverk. Sådant finns inte mera. För det första finns här kvinnor och män, inte flickor och pojkar, och det finns också män som gör hantverk och städar”, berättar Sulonen.

ATT LÄRA SIG NYTT ÄR BETYDELSEFULLT

De som har deltagit i andelslagshandledningen har tyckt att det bästa i projektet har varit att få lära sig nytt. På sikt stagnerar vem som helst i sin roll och det är inte alltid lätt att komma bort från sitt bekvämlighetsområde. För att livet ska kännas meningsfullt är nya upplevelser och livslångt lärande viktigt.

Sulonen drömmer om att grundandet av andelslag medför flera arbetsuppgifter utanför arbetscentret. Han vill att arbeten som handikappade gör inte köps för att köparna vill utöva välgörenhet,

utan för att brukarna på riktigt kan göra ett gott arbete.

”Vi kunde som grupp åka till människor för att klippa gräsmattor och kratta. Då skulle vi synas och brukarna skulle få visa hur kunliga de är bara de får handledning. På det sättet skulle brukarna vara en starkare och synligare del av samhället”, tror Sulonen.

Samuli Palmu tror att andelslag kunde hämta nya arbetsmöjligheter och nya brukare till arbetscentret. Som ordförande i Me Itse ry:s lokalavdelning är delaktighet för personer med funktionsnedsättning bekant för honom.

”Det är bra att vi med en utvecklingsstörning enligt lag har samma rättigheter som andra. Vi får göra allt detsamma som andra på jobbet och på fritiden”, konstaterar Palmu. ■

KVPS TUKENA OY

- Se sidan 21: Användning av bildmattor stärker på ett äkta sätt valmöjligheterna

HARJAVALTAS ARBETSCENTER

- Grundat 1969
- Blev en del av KVPS Tukena Oy 2011
- Erbjuder arbets- och dagverksamhet samt arbetsträning på olika företag för 60 personer med utvecklingsstörning eller vuxna med behov av speciellt stöd
- Till personalen hör chef, arbetskonsulent, kökspersonal, handledare för dagverksamhet och två handledare för arbetsverksamheten d.v.s totalt sex personer
- Vedhuggning och försäljning av ved, underleveransarbete, köksarbete och städning samt utearbete
- En del av brukarna arbetar utanför arbetscentret på vanliga arbetsplatser

ANDELSHANDLEDNING I HARJAVALTA

- Förverkligades som projektet ”Osallisuutta osuuskunnista”, koordinerat av Kiipulan ammattiopisto
- Till handledningen hörde åtta handledningsdagar á sex timmar
- Till studierna hörde sådan kunskap och färdighet som behövs i andelslaget: bl.a. marknadsföring, försäljning, produktprofilering och prissättning
- En utvärdering av arbets- och funktionsförmågan gjordes för samtliga deltagare
- Handledningen förverkligades huvudsakligen som funktionellt grupparbete
- Servicebrukarna vill utnyttja sina styrkor och dela sitt kunnande
- Modellen Vamlas RATKO-työpaja användes också

BESKRIVNING AV KVALITETS- KRITERIERNA

1. STÖD FÖR ATT GÖRA VAL OCH PLANER

Mål:

- **Serviceanvändarna väljer och övar att välja sådant som gäller det egna livet och framtiden samt får stöd för att uppnå sina mål.**

Det stöd som serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten försäkrar sig om att serviceanvändarna, för att kunna välja och planera, får information i lämplig och tillgänglig form. Tillgängligheten främjas exempelvis genom lättbegripligt språk, stödtecken, bildkommunikation, hjälpmedel för kommunikation och tolktjänster samt genom analys av erhållen information.
- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren att välja och planera och baserar stödet sig på information och/eller erfarenheter. Information och erfarenheter kan fås exempelvis genom att serviceanvändaren gör studiebesök, prövar på nytt, deltar i arbetslivs- och boendeträ-

ningsperioder, analyserar information och erfarenheter samt genom att använda kamratstöd.

- En viktig del av val- och planeringsprocessen är att serviceproducenten stöder serviceanvändarna att förstå följderna av sina val, att bedöma och ha kontroll över de risker och det ansvar det innebär. Alla har också rätt att ändra åsikt, misslyckas, göra ”fel” val och lära sig av dessa. Då olika situationer struktureras kan positiv riskanalys vara till nytta.
- Serviceproducenten stöder vid behov också serviceanvändarens närstående, så att de kan vara ett stöd för serviceanvändaren då hen väljer och planerar. Serviceanvändaren väljer sina närstående själv. Närstående kan stödjas exempelvis med hjälp av diskussioner och utbildningar, där parterna delar med sig och förmedlar information.

2. STÖD VID FÖRÄNDRINGAR OCH ÖVERGÅNGSFASER

Mål:

- **Serviceanvändarna får individuellt stöd vid förändringar och övergångsfaser, som är en väsentlig del av varje vuxen människans liv.**

Det stöd som serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten gör tillsammans med serviceanvändarna upp en plan över vad som ska beaktas i förändringen eller övergångsfasen ur serviceanvändarens perspektiv och synvinkel. I planen ska antecknas åtgärder som ska vidtas för att råda bot på hinder och utmaningar som förändringar och övergångsfaser kan ge upphov till. Förändringar som kan ske parallellt måste också kunna beaktas och förutspås. Det stöd som ges vid förändringar och övergångsfasen utformas på basis av den här planen. I planen beaktas exempelvis den tid som förändringen kräver och de relationer som hör till och påverkar förändringen.
- Serviceproducenten säkerställer att serviceanvändarna har möjlighet att pröva på nya situationer och/eller miljöer i syfte att få information och erfarenheter. Utgående från denna information och dessa erfarenheter kan servicetagaren välja och fatta beslut gällande förändringen och övergångsfasen. Information och erfarenheter kan skaffas med hjälp av exempelvis jobbskuggning (Job Shadow) och ”upptäcktsresemotoden”.
- Serviceproducenten uppmärksammar serviceanvändarens framsteg och resultat. Metoder att uppmärksamma framsteg och resultat är exempelvis fortgående respons, muntliga erkännanden, betyg, intyg, stipendium, portfolio, blomsterhyllning och festligheter.
- Serviceproducenten samarbetar tillsammans med serviceanvändaren med olika aktörer för att möjliggöra att förändringar och övergångsfaser genomförs så smidigt som möjligt. Samarbetet förverkligas med hjälp av informationsförmedling, motsvarande planer, enhetligt stöd för att uppnå fastställda mål, kontakt och respons.

3. STÖD ATT BLI EN DEL AV NÄRMILJÖN

Mål:

- **Serviceanvändaren använder sig av allmän service som erbjuds i närmiljön, skapar och upprätthåller sociala relationer med medlemmar i närmiljön och deltar i daglig verksamhet i närmiljön.**

Dt stöd serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten informerar serviceanvändaren om möjligheter och service som erbjuds i närmiljön. Dessutom gör serviceproducenten det möjligt för serviceanvändaren att konkret bekanta sig med verksamheten i närmiljön och att pröva på att självständigt röra sig och resa. Stödet kan exempelvis vara att serviceanvändaren bekantar sig med aktivitets-tips i tidningar eller på internet, undersöker möjligheter till fritidsintressen, bekantar sig med boendeföreningens verksamhet eller bekantar sig med och använder sig av service i närmiljön.
- Serviceproducenten hjälper serviceanvändaren att hitta sätt att uppfylla önskemål om delaktighet och att stärka tilltron till att de möjligheter och den service som närmiljön erbjuder kan användas. Stödet kan exempelvis vara att serviceanvändaren bekantar sig med och experimenterar med olika situationer eller använder sig av ”modellinläring”.
- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren att bekanta sig med närmiljön och personer i den och att ge sin egen insats i närmiljön, medborgarverksamhet och samhälle. Serviceanvändarna kan exempelvis delta i idrottsevenemang, kurser som ordnas av medborgarinstitut eller annan organisation.
- Serviceproducenten stöder serviceanvändarens närstående att fungera som stöd för att serviceanvändarna ska komma till rätta i närmiljön. Serviceanvändaren väljer själv sina närstående. De närståendes färdigheter kan förstärkas med hjälp av exempelvis samarbetsdiskussioner som leder till gemensamma rutiner.
- Serviceproducenten samarbetar med aktörer i närmiljön för att serviceanvändarna ska ha möjlighet att utnyttja de möjligheter som närmiljön erbjuder. Samarbete kan bedrivas genom informationsspridning samt genom att aktörerna i närmiljön påminns om deras skyldighet att göra rimliga anpassningar enligt diskrimineringslagen.
- Serviceproducenten ser till att serviceanvändarna har möjlighet att få stöd under flexibla klockslag, det vill stödet uttryckligen behövs. Om ett evenemang börjar kl. 14 och personalens arbetstid slutar klockan 14, kan personalen vara flexibel med arbetstiderna eller försöker finna en stödperson, som möjliggör att serviceanvändaren kan delta i evenemanget.

4. STÖD FÖR ATT KOMMA IN I STUDIER

Mål:

- **Serviceanvändaren får stöd för att inleda sådana studier motsvarande behov och intressen och som möjliggör ett livslångt lärande.**

Det stöd som serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren i att utreda utbildningsalternativ (både studier som syftar till en examen och studier som inte syftar till en examen) och i att bli antagen till studier. Servicetagaren kan få stöd med att söka information på internet, besöka utbildningsmässor, och göra studiebesök och genomföra besöksperioder i skolor.
- Serviceproducenten samarbetar med utbildningsinstanser, för att möjliggöra ett livslångt lärande för serviceanvändarna. Utgångspunkten är i första hand att dra nytta av alla till buds stående allmänna utbildnings- och kursalternativ. Vid utredningen av integreringsmöjligheter beaktas diskrimineringslagens (1325/2014) skyldighet för utbildningsinstanser att göra rimliga anpassningar då undervisning ordnas. Först i andra hand dras nytta av utbildningar och kurser avsedda för specialgrupper. Utbildnings- och kursalternativ är exempelvis kurser vid arbetarinstitut, kurser i första hjälpen, datorkurser och olika slag av utbildningar och kurser som förstärker personens färdigheter att klara sig i vardagen. Utbildningen kan också vara undervisning, upprätthållande och förstärkande av akademiska färdigheter.

5. STÖD FÖR ATT UPPNÅ SÅ STOR SJÄLVSTÄNDIGHET SOM MÖJLIGT

Mål:

- **Serviceanvändaren har ett så självständigt liv som möjligt.**

Det stöd serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten möjliggör träning, inläring och tillägnande av olika färdigheter som stöder självständighet. Färdigheter som behövs i vardagen upprätthålls, förstärks och lärs in i äkta miljöer, som i hemmet och närmiljön, samt genom försök och erfarenheter i samarbete med nätverk som är viktiga för serviceanvändaren. Färdigheter i vardagen är exempelvis hälsosam portionering av mat, användning av pengar, sociala färdigheter, medborgarfärdigheter, medieläskunnighet, stöd för att använda medier (även sociala medier), informationsökning, främmande språk, skötsel av hemmet, rörlighet och resande, sociala relationer och sexualitet, personlig hygien och omvårdnad, läsning, räkning och andra akademiska färdigheter.
- För att uppnå en så stor självständighet som möjligt förutsätts att serviceproducenten stöder serviceanvändarna att välja och planera. Detta behandlas under punkt 3.1 ”Stöd för att välja och planera”.

6. STÖD FÖR HÄLSA, VÄLMÅENDE OCH RELATIONER

Mål:

- **Serviceanvändaren får stöd och handledning för att leva ett hälsosamt liv och sköta sin hälsa och sitt välmående.**
- **Serviceanvändaren får stöd och handledning för att skapa och upprätthålla sociala relationer.**

Det stöd som serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren att ta ansvar för sin hälsa och sitt välmående. Serviceproducenten samarbetar intensivt med hälsovård och boendeservice samt ser till att samarbetet med andra intressenter för hälsa och välmående fungerar. Stödet kan vara exempelvis information om hälsosam kost, skötsel av tänderna, stresshantering och avslappning.
- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren i användning av de hälso- och välfärdstjänster som samhället erbjuder. Serviceanvändaren får exempelvis stöd och träning i att använda behövliga hälso- och välfärdstjänster i första hand som när-service, i stället för tjänster som ges i enheter för arbets- och dagverksamhet (t.ex. olika terapier). Dessutom kan serviceanvändarna stödjas att dra nytta av tjänster som närmiljön erbjuder, t.ex. motion- och kulturtjänster

(idrottssällskap, motionsklubbar, teater, utställningar, konserter).

- Serviceproducenten sköter förpliktelser inom företagshälsovården enligt bestämmelserna för företagshälsovården. Till dessa förpliktelser hör t.ex. företagshälsovårdens grunddel, med bl.a företagshälsovårdsundersökningar och arbetsergonomi.
- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren med att ta ansvar för sina egna sociala relationer. Serviceanvändaren får stöd för att skapa och upprätthålla sociala relationer med respekt för andra och för sig själv. Serviceanvändaren kan exempelvis till en början få stöd för att gå till simhallen, varefter simhallsbesöken blir en del av serviceanvändarnas liv och hen kan gå ensam eller tillsammans med en vän till simhallen. Dessutom kan serviceanvändaren få stöd med att kunna utnyttja de möjligheter som sociala medier och närmiljön erbjuder i skapande och upprätthållande av sociala relationer.

7. STÖD FÖR ATT KOMMA IN I YRKESSTUDIER OCH I ARBETE

Mål:

- **Serviceanvändaren får stöd och handledning för att komma in i yrkesstudier och i arbete.**

Det stöd serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren med att skaffa information och praktisk erfarenhet av de studie- och arbetsmöjligheter de är intresserade av, för att serviceanvändarna ska kunna göra yrkesmässiga val som motsvarar deras förmågor och intressen. I detta samarbetar serviceproducenten aktivt med AN-byråerna och med andra intressenter. Stödet kan exempelvis vara informationsökning tillsammans med serviceanvändaren, tidsbegränsade arbets- och utbildningsförsök, yrkesvägledningstjänster, karriärplanering och jobbskuggning (Job Shadow). Mera information om "Job Shadow" finns på: <http://www.eosmo.fi/tyokirja/varjostaminen/>. Det finns alternativa att nå nivån på kunskap som behövs till en yrkesexamen: <http://www.keskuspuisto.fi/opinnollistaminen>.

- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren genom att stärka de färdigheter och förmågor som behövs i arbete och i studier. Målsättningen är att maximera serviceanvändarens möjligheter att arbeta inom den öppna marknaden. Kunskaper som behöver förstärkas kan vara t.ex. kunskaper om människo-relationer, datateknik, tidsanvändning, penninganvändning samt förmåga att ta sig till och från studieplatsen eller arbete.
- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren bland olika alternativ välja det arbete som serviceanvändaren upplever som mest lockande och lämpligast. Valet bör utgå från serviceanvändaren. Olika alternativ till arbete är t.ex. lönearbete, freelance-arbete, stödd företagsamhet, andelslags- och frivillig verksamhet.
- Serviceproducenten stöder serviceanvändaren att hitta ett lönearbete inom den öppna marknaden genom att själva erbjuda handledning enligt metoden "Arbete med stöd" eller att ge information om arbete med stöd som någon annan serviceproducent kan erbjuda.

8. STÖD FÖR UTTRYCKSFÖRMÅGA OCH KREATIVITET

Mål:

- **Serviceanvändaren har möjlighet att förverkliga sin kreativitet och att hitta alternativ att förverkliga sig själv.**

Det stöd serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten uppmunt-rar serviceanvändaren att pröva på sådant som stöder servicean-vändaren att hitta sina förmågor och sitt sätt att förverkliga sig själv. Stödet ges i samarbete med andra aktörer och sakkun-niga, så att möjligheter som när-miljön kan erbjuda utnyttjas. I verksamheten kan användas t.ex. musik, drama, konst, skrivning, målning, media, fotografering och hantverk som olika projekt.

9. STÖD ATT AGERA I BETYDANDE SOCIALA ROLLER

Mål:

- **Serviceanvändaren känner till, prövar och anammar olika sociala roller i verksamhetsmiljöer som har betydelse för dem.**

Det stöd serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Serviceproducenten uppmuntar och stöder serviceanvändaren att känna till, pröva, öva och upprätthålla olika sociala roller i olika verksamhetsmiljöer och situationer. Det kan handla om roller som assistent, gruppdragare, handledare, vän, påverkare/aktivist, syskon, studerande, arbetssökande, medlem i arbetssamfundet, kommuninvånare, utbildare, konsument, egenvårdare eller arbetsgivare. Serviceanvändaren är i första hand studerande vid läroinrättningar eller arbetssökande vid AN-byråerna.
- Serviceproducenten synliggör för närsamhället att personer med funktionsnedsättning har olika roller. Serviceproducenten kan genom sin verksamhet visa att personer med funktionsnedsättning är aktiva aktörer när det gäller t.ex. att utträta egna ärenden eller att röra sig. Serviceanvändarna beställer och betalar själva sina uppköp och utträttar ärenden. Stöd för detta ges enligt behov.
- Serviceproducenten samarbetar med serviceanvändarnas anhöriga och andra serviceproducenter så att dessa kan stöda serviceanvändaren i de olika sociala rollerna. Samarbetet kan förverkligas t.ex. på samarbetsmöten där överenskommelser om gemensamma riktlinjerna görs upp.

10. STÖD FÖR ATT PÅVERKA INNEHÅLLET I SERVICEN OCH HUR SERVICEN GENOMFÖRS

Mål:

- **Serviceanvändaren kan delta i planering, utveckling, uppföljning och utvärdering av servicen sam rekrytering av personal.**

Det stöd serviceanvändaren får erbjuds på följande sätt:

- Planering av servicens innehåll och verksamhetsmetoder, uppföljning, utvärdering och utveckling sker i tätt samarbete mellan serviceanvändaren och personalen. Detta utmanar personalen och serviceanvändarna till nya roller. Processerna och verksamhetskulturen hos serviceproducenterna bör förändras. Serviceanvändaren är samarbetspartner och sakkunnig i sitt eget liv, inte objekt för servicen. Samarbetet kan handla om gemensamma planerings-, uppföljnings- och utvärderingsmöten.
- Därtill får serviceanvändaren information och medel för att ge feedback gällande brister i servicen. Serviceanvändarna kan också delta i personalrekrytering och ställa frågor under arbetsintervjuerna. Serviceanvändarna kan delta i personalutbildningar som erfarenhetstalare.
- Serviceanvändarna får det stöd de behöver för att kunna delat i det som beskrivs ovan. Bättre möjligheter till delaktighet skapas genom fungerande mötesstrukturer och metoder som stöder planering och utvärdering av verksamhete, möjlighet att använda stödperson eller ersättare samt möjlighet att få materialet i lätt läst form.

DESSA ORGANISATIONER HAR DELTAGIT I KOSTNADERNA

- Aspa Palvelut Oy
- Aula-työkotien Kannatusyhdistys ry
- Autismi- ja Aspergerliitto ry
- Autismisäätiö sr
- Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä
- Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyöry
- Eteva kuntayhtymä
- FDUV (Förbundet De Utvecklingsstördas Väl)
- Helsingin kaupunki
- Kehitysvammaisten Palvelusäätiö sr
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
- Kehitysvammaliitto ry
- Kehitysvammatuki 57 ry
- Keski-Suomen vammaispalvelusäätiö
- Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä
- Kouvolan kaupunki
- KTO – kehitysvamma-alan tuki- ja osaamiskeskus
Varsinais-Suomen erityishuolto- ja palvelualueen ky
- KVPS Tukena Oy
- Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen ky, sosiaalipalvelut
- Kärkulla samkommun
- Nuorten Ystävät
- Parik-säätiö sr
- Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, Tays Kehitysvammahuolto
- Porin perusturva, Vammaispalvelut
- Rinnekoti-Säätiö sr
- Setlementti Tampere ry, NEO – OmaPolku
- Siun sote
- Sotek-säätiö sr
- Tampereen kaupunki / Kehitysvammaisten avopalvelut
- Turun kaupunki
- Vaalijalan kuntayhtymä

**EN AV AKTÖRERNA – KVALITETSKRITERIER
FÖR VERKSAMHET SOM FRÄMJAR
DELAKTIGHET OCH SYSSLSÄTTNING**

KVANK:s delegation för dag-
och arbetsverksamhet

© 2017 Kehitysvammaliitto ry och KVANK

ISBN 978-951-580-686-4 (hft.)

ISBN 978-951-580-687-1 (pdf)